

נח שטרן בראייה חוזרת

מאת גבריאל מוקד

אוטובוסים ואיזה בוסר של חוסר מקצועיות שירית, כביכיל, מתגלה בידעו התקדש ברעב ובדידות עיר רנונית משגעת, צירוף המחולק בין מליצה וכין מודרניים באנאלי ישרות זו של מסירת חווייה מעבר לשיעבוד ריחמי ומעבר ל- ארכיטיפים מגיסי כלשהם ניכר גם בנושאים אישיים, שאף הם ל- עיתים ארכיטיפים כאילו מצד אחר: אימו אהבתו. כל עולם האדם / הרחיק חייו ממנו ואימו אהבתו / ובמות אימו השאירה סביב גוויי חו / מיטוה ענפית, ענפי אהבה, וליחס - דמיה החם... // אולם אך מצא רעית אהבים ובית אהבה הקים עבורה / למען יברת, למען רוחה וגופה, למען יברת, למען ישכח - / ותשב אהבת אימו לפתע חשכת מערתה הסגורה / אל נפש בנה ואל בית בנה שבה, שוב ועמה והשתחח, או בשיר על יחסים עם אשה שקשו: לכ- גותו שיר אהבה, כאשר הוא אומר בסוגריים: "חדרי ליבנו מלאו צל- לים של אהבות מתות".

בצר השורות המדייקות של שטרן, הפרוואיות הכבדות, הנג- רדות והתמשכות לכאורה, באים לעיתים דימויים קצרים ומקסימיים, סאר שירתו הלירית, המאירים ב- ברקם נוף פיזי שגור יוחי. לא תמיד נקריח לפנינו שורה, כ- לקיר הרפת שושנות-אור נצמדות, ש- היא שורה חזקה בשיר-נוף חזק (עם סת' יר). לפעמים אלו שר- רות בודדות ממש (דומיה, בתאים הוורודים בפחד הלילה הלוהט רחת עגבו נשום) בפרואימת-מסע, ה- מיושנת מיד עם כתיבתה, לעתים אפשר לראות סירבול בליי-אמן ווירטואוזיות באותו בית עצמו, למשל, בסיום המואימה האמורה: "בליל-שחור זה הספינה כבשמן החליקה / אידי-חננע כבדים חים חיש חרגו. / שם עגבו מפחד בתאים הוורודים / הנשים, וחוב- לים אט לגמו בדאגה, צירוף מק- סים של / שם עגבו מפחד בתאים הוורודים הנשים" עם, החובלים אט לגמו בדאגה, המקבל נימה אגרית של סיפור הרפתקאות, ער- מד כאן במחיצת צירוף מתקוות יל-ג: "מים חיש חרגו".

אולם חלק ניכר של הספר מצוי בצל ארכאיזמים ביאליקאיים וטרם- ביאליקאיים (כלומר, מה שבזמנו לא היה ארכאי - הוא כאן אר- כאיום ודאי) כגון, ולב זעוף עונה להם כרהב / כנהם-פלד לקורנם- חרש" או חיקויים לבית מודרני יר- חר - פחות או יותר מדורו של אלתרמן:

אספו לוחמנו שני חברים / שנדחו על פני אדמה / מכאיבים כפצעים בקטועי אברים, / כפצעים שנשמה // זבטרם ישובו. עם שלל לוחמים / עברים - זה שלל נקמה, / העלום למרומי-השנע ה- חמים, / כסמל עילוי נשמה, בכלל אילו היינו דגים על ה- קובץ מבחינת הפרופורציות הכמר תיות בין שורות מעין האחרונות לבין שורותיו הטובות, היינו גור- מים עולל חומר למשורר, בעייה זו של פרופורציות מעלה, איפוא, שאלה נוספת: אולי כדאי בצר הקובץ כולל להוציא לאור גם מיבחר קטן ולנופה של שירי שטרן? אכן, זה עשוי להיות אחר הקבצים המקסימים והחזקים בשיר- רתנו.

במסגרת צרה זו כדאי לציין עוד בקצרה כמה נקודות נוספות, למ- של, ההומאניזם הלוחם של שטרן, שיריו על הפועלים, על ספרד, גנד הפאשיזם, על הנוער היהודי, החר- לוצי, מבחינה שירית, ישיר ה- אין הוא מניב מיד פירות חשובים, אלה הם, לרוב, שירים קלושים למדי, אולם מבחינת הצמיחה השיר- רית החשאית, העקיפה, מבשיל הומאניזם זה גם הרבה מדימויי היפים ביותר וניכר גם בשורות הפרוואיות הכבדות והמדומות ל- עיתים.

סוגיה בסני עצמה היא וזרגום, ארץ השמחה של אליזש, תרגום זה, שנשכה בשעתו, הוא מפלע היסטורי המסכן תקופה חדשה ב- נטיות של ספרותנו (לעבר שירה אנגלוסאכסית במקום למודרניזם הרומי), הוא מהווה גם כיום אתגר למשורריו ולמתרגמיו הצעירים, סבורני, שבחינת לשון-התרגום היא עניין למחקר מיוחד העשוי לרחק רבים מתאנו.

גם התרגומים האחרים הרשימות של שטרן מעניינים לפחות מצד החשיפה שבהם, הם מגלים לא פעם את טעמו ואת נטיותיו החר- בויות.

ולכסוף, כדאי להעיר, כי השמ- חה על המפעל החינוכי והחשוב של אגודת הסופרים, שהתפתחה אהרי שנים של שמרנות לוחמת למפעלים חיוביים, מועבת ומועמת על-ידי הצורה המרושלת של הספר, שהוצא לאור בסיוע, מחברות ל- ספרות, זה כבר כשלון שני של הוצאה זו לאחר שירי סוגל, המק- דים, המביא לבית-הדפוס, אברהם ברייז, עשה מלאכה נאמנה, או- לם אין להבין את ה-ריכור, ש- ריכר' עובדות ביוגרפיות בנויות מחי-המגורר בנוסח, מת כנסי- בות טראגיות במקום, החאבר' וכדומה.

כדי לא להיגרר אחר זוטות אס- יים דברים מעטים אלה באחד משיריו הליריים הימים ביותר של שטרן, שיש בו אינה גוף-קסם לנסקאי:

הליך הפורח בלאט
הליך המכחיל אישם חרש -
לי הזכיר הזיות ביבשת אחת,
ואזכוכת ביבשת אחרת,
אז ריחות תפוחי-הזהב הכבדים
כבר באים להנות ולענות,
כבר באים להעניק ולהחניק,
כעדים
לחיים במולדת הזאת.

פרס לעמליה

כהנא-כרמון

הסופרת עמליה כהנא-כרמון זכתה בפרס למטרות עברית ב- ישראל מטעם משרת ע"ש ה- משורר והמתרגל היהודי שלחח רוד שטיינברג מציריך - על ספרה, "בכפיפה אחת", ש- הופיע בהוצאת ספרית מעלים, טקס חלוקת הפרס ייערך באר- ציברטיטה העברית בירושלים (בניין לוי) ביום א', 23.10.66.

תיקון

במקום תבנית שנשתרבה בסוף שירו של איציק מאגנר, אברהם אבינו מובית את לואש - חורלים שני מובית זראשונים של גשיא.

קובץ שיריו, הרגומי ורשימר תיו של נח שטרן, שיצא זה מקרוב בהוצאת אגודת הסופרים, מתקן עולל ספרותי היסטורי, ש- נעשה למשורר מעניין, חשוב ומר- גורל, שטרן, שהיטלטל בין ליטא, אמריקה וארץ-ישראל ולא מצא את מקומו בחברה ובספרות במשך חייו הלא-ארוכים (1912-1960) והשסועים על-ידי מלחמות והתח- לות שלא הגיבו פירות, ניצב ב- קובץ זה לפנינו במלוא שער קומתו, באופן זה מורחבת גם הרחבה מרתית נוספת ומתגוננת בגוונים חדשים מפה ספרותנו - והיא פתאום בעלת גפח צבעוני יותר מששיעורנו: נמצאים בה זר- מים חתימיים ויבשות ואיים ומש- בי רוחות, שלא יזענו עליהם דבר בלכתנו בדרך-המלך, שטיינברג ר- לנסקי, סוגל ושטרן ופרייל, עיר- ערו במידת-מה אירח-מחשבה שיג- רתמי כסול, שחילק, כביכול, את הממלכה בין נוסח ביאליק ונוסח שלונסקי.

אולם שמחת וגילוי למקרא קר- בץ שלם (או כמעט שלם) של כתבי שטרן איננה צריכה לגזור אלא על הקריטריון הביקורתי הר- גיל, דווקא מתוך הערכה ושמות על גילויי החדש של שטרן, חייבים אנו לקרוא את שיריו ממש כפי שקוראים משורר חי ואהוב ולומר בפשטות מה טוב ומה פחות טוב בעינינו בקובץ, מבקר צעיר, אמר בימים אלה, כי "נח שטרן הוא משורר של עשרה שירים", איני יודע אם הוא, של עשרה שירים, על כל פנים, הוא משורר חשוב רק במיעוט השורות בקובץ, אך משורר חשוב ניכר במיטבו, כוחו ניכר במיטב ונשורות הכבדות, ה- תופחות על גדותיהן הדרות ערפל רענו ואור, המנסות למסור חווייה בלתי נתפסת כמעט ומצב מוחשי: פוספור מעונן / נוגה מעור- פרת השמיים ומגוני פנים, / נוגה לקוי חמה ונוגה עלי זית, / חיוכים איטיים, ורודים-אפלוליים התפתחו / כפרחים תוך צל של נוף טרופי, ולאחר מכן באותו השיר: "נפשות מסוגרות דיברו במקהלת המולה רוננת, / טבעו כולם בכספית החיה של הזוהר והקול, / קראו לחיים, הכינו עצמם לקבלם, / הגשם חפז עוד בחוץ ובחדות / יעוד, לא יודע ועז- / הישקה עולם".

האידיאליזם התמים והנימה החר- מאנית והסוציאליזם של נוער יהודי בין שתי מלחמות-עולם, של "קרי- אה לחיים", מתמזגים באורח חר- פעמי לא רק עם תיאור זגשם, אלא גם עם פוספור מעונן ו- חיוכים איטיים ורודים אפולוליים, כאשר, "נוגה עלי זית" מתוור, כביכול, בין נוף ערין של חממת נעורים לבין לב יהודי חם מחזה לחול- צה דהה של שרעל או סטודנט, דיוק של חוויה ונוף מוחשי, המבקיעים גם מעבר לפרוואיזמים מגששים וצללי גיבים ארכאיים (למשל, נימה ארכאית יותר: "הענן בהר עבר מוקסם ומת" בצד נימה פרוואית יותר "כשהתעוררנו ישבנו חדיברנו") - בא במקום המאטיקה חזונית ומש- חית, ואף במקום הארכיטיפים ה- גדולים של אהבה, מלחמה ושנאה של דור אלתרמן.

כאן, אגב, כדאי להיזהר מטעות (ודיון זה הל לא רק על שטרן, אלא גם על סוגל, ואולי גם על שטיינברג - אם כי לגבי שטיינ- ברג איני בטוח). אפשרויות מרענ- נות מסויימות, הגנוזות בנוסח פיר- סי של שטרן - שאינן מצויות, למשל, אצל אלתרמן - אין ער- רושן כלל-ולכל, כי שטרן הוא משורר חשוב מאלתרמן, טעויות נחרצות בעניין זה נובעות, בין השאר, מהחלפת יוצרות בין שלר- לת, נוסח מסויים (של אלורמן במקרה זה) כאפשרות, חזוניתית ושירית יחידה לבין שלילתו ו-הכנסתו בעשר" כביכול מול גר- לויים חדשים ומרעננים, שנתגלו גם בין בני תקופתו, כל נטעה: לאחר שיישקל הכל נעשה עולל לשטרן (ובעצם גם לסוגל) אם גש- ווה אותו עם אלתרמן במיטבו, למשל בשמחת עניינים, או עם ביאליק, או עם אורי צבי גרינברג, מכל מקום כוחו של שטרן מתגלה באופן הלגיטימי ב- יותר, באותן השורות הכבדות וה- עמוסות ישר מוחשי רב, שמנסות בבת אחת לצרור נוף, חווייה וא- סוציאציות שונות, והמגששות בין פרוואיזם לארכאיות, מוחשיות כאר- בה וישריה זו בולטת תן בשורות החברתיות והן בשורות אישיות יותר, למשל, שורות המתארות רבים, צעירים שכובה אור חייהם בחוצות / ירושלים הנוראה ויפו העתיקה, / לפתע הנוסח הדרכס הקשה והעליוה, / נעקרו, כשינ- יים בריאות חפה מתוך מחנה אחי- הם החסונים" - ושוב כמה כוח יש בצירוף, ירושלים הנוראה ויפו העתיקה, או איוו ישריות בלתי פאחטית, הבאה מתוך הזדהות גמר- רה, אך אינה מכוונת להניע להכ- ללה, באמירה המסורבלת, נעקרו כשיניים בריאות מפה, נח שטרן הוא משורר שאינו מייפה דבר בתיחו שריו בארץ-ישראל זו בין קופת-חוליים, אהלי חלוצים וחמי- טין, או הסואימה הקסנה, מחכת ביניים:

חום יהודי / בועת חולצת חאק, על ג- פועל על אופניים, / שקיעת יום שיש בעיניו, הנחפז בשרב היגע / להכין הפרחים ל- שבת, חום קנאים / יהודים עבותי חזקן מחשבים את חשבון עמם, / ומזדעקים בחרון ובדם, חום בחרי- רים, / שחיפשו קדושה וחזקה, אמנות, ועוד מרם ידעוה / ידעו התקדש ברעב ובבדידות עירונית חשנעת, / עירי הקדוה-עצובה... כתפיך הצעירים / להטו לקראת אימתת שורפות-מתיות, לא הר- גישו - / לא הרגשנו שנים הי- עוברות סתומות כשעות בשרב / בין בתים כמו חושות-ערבה ודלת זכוכית מכדיה / בקיר הדק בין חדר-שינה ותחנות אוטובוסים, / פנים עם חמשת לא יפים, נופות לא-יפים נחפזים, / נשימת-כיליון בעיר מתפשטת על סגנון-ביניים / של פשטות ללא פנים כחידת חיים שאבד פשרה...

איוה שורות נפלאות ומדוי- ייקות, מעל לכל פרוואיות, אן אלה: "בין בתים כמו חושות ערבה ודלת זכוכית מכדיה / בקיר הדק בין חדר שינה ותחנות

"בין ערפילים - שר- ים, תרגומים ורשימות מאת נח שטרן, הביא לביית-הדפוס הקר- דים מבוא אברהם ברודס, סדרת "נפש", הוצאת אגודת הסופרים העברים בישראל על-ידי הוצאת מחברות לספרות.